

ОЦІНКА І ПРОГНОЗУВАННЯ ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

ПРОКОПОВИЧ С. В.
кандидат економічних наук

ТУТОВА С. О.
ХАРКІВ

Сучасні тенденції розвитку економіки України вимагають ретельного дослідження процесів, які відбуваються на фінансових ринках. Актуальність дослідження впливу соціального та демографічного факторів на розвиток фінансового ринку пояснюється тим, що поведінка споживачів визнається еталонною, оскільки для фізичних осіб не характерно використання неекономічних факторів вибору фінансових послуг.

Виникає такий комплекс задач дослідження фінансових процесів в Україні для прийняття адекватних рішень, щодо залучення коштів населення:

– оцінка та аналіз фінансової поведінки споживачів на ринку під впливом соціальних та демографічних факторів;

– оцінка і прогнозування демографічної ситуації на середньо та довгострокову перспективу;

– оцінка і прогнозування потенційного обсягу продажів на кожному сегменті фінансового ринку.

В ході вирішення першої задачі було визначено, що для вивчення споживчої поведінки на фінансових ринках найбільший інтерес становить середній клас, оскільки грошові кошти соціальної групи з нижчими доходами цілком використовуються на задоволення базових потреб. Головним джерелом доходів середнього

класу є заробітна плата, другим за значенням джерелом є соціальні трансферти (виплати, пенсії, стипендії), на третьому місці – підприємницька діяльність. Гонорари і доходи від власності у вигляді процентів по вкладях і дивідендів є характерними для так званого «вищого слою» середнього класу, однак в силу того, що дана група не є чисельною, на її долю припадає найменший процент у загальній структурі доходів.

Потреба в інвестиційних послугах виникає по мірі підвищення життєвого рівня і зростає нелінійно. Чим вище рівень доходів, тим різноманітнішими є фінансові потреби людини. Результатом зростання доходів є перерозподіл населення за рівнем середньодушових витрат і зміна власне структури витрат і заощаджень споживачів. В табл. 1 наведено порівняльну структуру доходів і видатків середнього класу населення України.

При незначних доходах й незначних розмірах заощаджень фінансові послуги не викликають у споживача самостійного інтересу, виконуючи допоміжну роль накопичення коштів на значні покупки. Споживачі обирають один або два консервативні інструменти, які забезпечують збереження вкладень. Зі збільшенням доходів і заощаджень замість одного-двох напрямків з'являється декілька цілей накопичення, споживачі починають приділяти увагу співвідношенням між доходністю й ризикованістю інвестицій.

Окрім економічних факторів, зокрема рівня доходів, на спектр використаних фінансових інструментів, розподілення цілей заощадження впливають стать, вік, освіта. Результати досліджень взаємозв'язку особистісних характеристик і фінансової поведінки середнього класу наведені в табл. 2.

За результатами досліджень найбільш точним показником агресивності фінансової поведінки (схильності до ризику) є вік споживачів [1, 2]. Молодь орієнтована на досягнення життєвих цілей, вона незадо-

волена своїм соціальним станом і прагне до підвищення статусної позиції в суспільстві. У віковій групі до 30 років серед тих, хто належить до середнього класу, прагнення до високого суспільного становища властиво 64% людей, а в старшій віковій групі (більше 50 років) – тільки 24%. Для людей похилого віку характерний консервативний стиль поведінки й схильність до збереження рівня комфорту та матеріального благополуччя, якого вони досягли (56%). Область інтересів переміщується зі сфери ділової активності в область хобі, сімейних цінностей, різних форм творчості. З віком (рис. 1.) падає інтерес споживачів до всіх сучасних інвестиційних інструментів (валюти, нерухомості, акцій, внесків в іноземних банках і т. п.).

Дослідження інвестиційних переваг залежно від віку й статі становить особливий інтерес для українського ринку фінансових продуктів, оскільки його специфіку визначає висока питома вага людей, чий вік перевищує 30 років. Так, за даними Держкомстату України, кількість людей у віці 25-64 роки становить 55,89% від загальної кількості населення (26,19% припадає на вікову групу 25-44 роки, 26,73% – на вікову групу 45-64 роки,) [7].

Вирішення другої задачі – оцінки та прогнозування розвитку демографічних процесів країни – вимагає використання методів економіко-математичного моделювання на основі сценарного підходу, що дозволяють розробити кілька варіантів ймовірного розвитку подій залежно від зміни фундаментальних факторів.

Пропонується оцінювати демографічну ситуацію в Україні із застосуванням об'ємно-просторових графічних моделей. Модель має вигляд піраміди. Основа піраміди складається з векторів, і визначає ступінь потенційної демографічної стійкості регіону. Кожен вектор у своєму граничному значенні відповідає еталонному варіантові демографічної ситуації. У якості

Таблиця 1

Структура доходів та видатків населення

Показник	2009 р.		2008 р.		2007 р.		2006 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Доходи – всього	897669	100	845641	100	623289	100	472061	100
в тому числі:								
заробітна плата	376088	41,9	366387	43,33	278968	44,76	205120	43,45
прибуток та змішаний дохід	131288	14,63	131139	15,51	95203	15,27	69186	14,66
доходи від власності (одержані)	34868	3,88	28432	3,36	20078	3,22	13855	2,94
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	355425	39,59	319683	37,8	229040	36,75	183900	38,96
Витрати та заощадження – всього	897669	100	845641	100	623289	100	472061	100
в тому числі:								
придбання товарів та послуг	712679	79,39	695 618	82,26	509 533	81,75	385681	81,7
доходи від власності (сплачені)	36496	4,07	30 406	3,6	16 924	2,72	8374	1,77
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	66028	7,36	67 606	7,99	49 053	7,87	33803	7,16
в тому числі:								
- поточні податки на доходи, майно тощо	45491	5,07	46 926	5,55	35 598	5,71	23396	4,96
- внески на соцстрахування	11626	1,30	11 987	1,42	8 326	1,34	7134	1,51
- інші поточні трансферти	8911	0,99	8 693	1,03	5 129	0,82	3273	0,69
нагромадження нефінансових активів	11678	1,30	29 515	3,49	9 939	1,59	7159	1,52
приріст фінансових активів	70788	7,89	22 496	2,66	37 840	6,07	37044	7,85

Соціально-демографічний розподіл цілей накопичення коштів

Характеристика споживачів, які роблять заощадження		Частка споживачів, які роблять заощадження на означені цілі, %						
		крупні покупки: квартира, дача, автомобіль	освіта	додатковий дохід	на випадок втрати роботи	на відпочинок	на випадок хвороби – своєї або близьких	про всяк випадок
Стать	чоловіча	51,1	16,6	13,3	14,5	28,3	16,4	43,3
	жіноча	47,1	22,9	15,8	14,5	33,4	17,1	43,2
Разом		48,9	20	14,6	14,5	31	16,8	43,2
Вік	До 30 років	54,6	15,8	12,4	11,3	31,7	7,3	43,8
	31 – 40 років	51,7	22,1	14	12	34,3	12,2	41,5
	41 – 50 років	45	23,5	16,1	17,4	30,2	20,6	43,5
	Більше 50 років	40,8	14,4	17,1	18,7	26,4	35,5	44,1
Освіта	Незакінчена середня	31,3	18,8	43,8	6,3	31,3	25	18,8
	Загальна середня	44,6	18,8	14,3	16,1	18,8	14,3	48,2
	Середня спеціальна	52,8	19,3	14	15,6	27,3	18,1	43,1
	Незакінчена вища, вища гуманітарна	50,2	20,6	13,4	13,1	35,7	15,9	41,5
	Незакінчена вища, вища технічна	45,6	20,9	13,8	13,9	29,7	16,3	45,6
Освіта	МВА	85,7	0	28,6	0	57,1	14,3	0
	Аспірантура, друга вища, кандидат, доктор наук	50	16,7	22,2	19,4	35,4	20,1	41

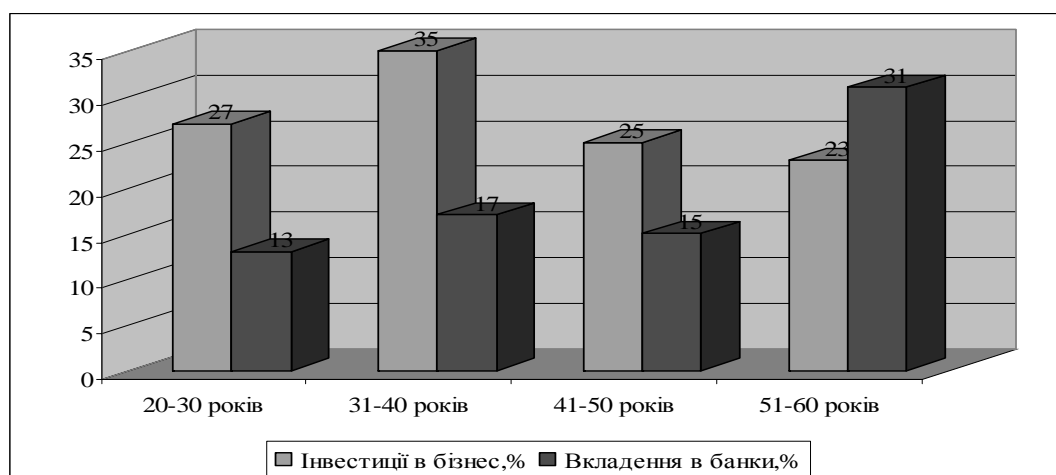

Рис. 1. Залежність інвестиційної поведінки від віку

векторів піраміди обираються показники, котрі трактуються як сукупність критеріїв кількісної оцінки рівня демографічного розвитку країни. Кількість чинників обмежена для забезпечення оперативності розробки моделей та прийняття відповідних рішень [4]. У якості висоти піраміди обирається кількісна міра, що підсумовує та найбільш повно характеризує реальний стан ситуації в країні. Визначення об'єму піраміди дасть змогу охарактеризувати реальний результат демографічного розвитку.

Векторами, які складають основу піраміди, обрані: сумарний коефіцієнт народжуваності, середня очікувана тривалість життя при народженні та сальдо зовнішньої міграції. Висотою піраміди обрано показник чисельності населення.

Прогноз побудовано за кількома можливими варіантами демографічного розвитку [3, 5]. Серед них: *Оптимістичний («високий») варіант*, розрахований із використанням досвіду економічно розвинених країн із соціально-орієнтованою економікою.

Реалістичний («середній») варіант побудований на припущенні, що в Україні відбудеться зростання черговості народження, тобто збільшення кількості дітей в одній родині, що можливо лише за умови зростання рівня та якості життя населення.

Песимістичний («низький») варіант можливий у разі, якщо відбудеться суспільне прийняття стереотипу однотітної сім'ї, тобто якщо не будуть розроблені або не спрацюють механізми, спрямовані на покращення демографічної обстановки та підвищення рівня та якості життя населення.

Прогноз за постійними коефіцієнтами – будується на припущенні, що протягом усього досліджуваного періоду показники народжуваності, смертності та міграції залишаться на рівні моменту складення прогнозу.

Об'ємні моделі-піраміди були побудовані за фактичними статистичними даними (станом на 1991 р. та 2009 р.), а також за прогнозними даними (станом на 2020 р. та 2050 р.) таким чином, щоб візуально порівняти реальний та прогнозований демографічний розвиток України за умови реалізації різних варіантів середньо та довгострокового прогнозу. Реалізацію моделей проведено за допомогою програми КОМПАС-3D LT V10 SP1 (рис. 2).

На основі розрахованих параметрів обчислені кількісні оцінки демографічної ситуації в Україні у відповідні моменти часу (табл. 3).

При вирішенні третьої задачі, спираючись на отримані статистичні дані, виходячи з вікової категорії, статі споживачів і рівня їх доходів розраховуються так звані групи готовності (цільові групи для реалізації фінансових продуктів). Модель оцінки і прогнозування загального потенційного обсягу про-

дажів ($V(t)$) на кожному сегменті фінансового ринку в момент часу t має вигляд:

$$V(t) = N(t) \cdot \sum_{i=1}^n K_i(t) \cdot D_i(t) \cdot P_i(t),$$

де $N(t)$ – загальна чисельність цільової групи (сегмента), якій може бути запропоновано фінансовий продукт; $D_i(t)$ – частка респондентів, що відносяться до i -тої категорії готовності придбати продукт; $P_i(t)$ – середня премія, яку готова платити дана категорія респондентів за продукт; $K_i(t)$ – коефіцієнт ефективності продажів, який розраховується на підставі статистики по кожній категорії готовності як відношення числа фактичних продажів до числа звернень споживача до фінансової компанії, або на підставі експертних оцінок.

Таким чином, урахування демографічних особливостей розвитку України, обчислення цільових груп для реалізації фінансових продуктів дозволить оптимізувати розвиток фінансового ринку країни, створити ефективний інвестиційний механізм за рахунок залучення коштів населення, враховуючи особливості використання споживачами фінансових інструментів. ■

Таблиця 3

Кількісна оцінка реальної та прогнозованої демографічної ситуації

Показник	Потенційна демографічна стійкість	Кількісна оцінка демографічної ситуації	Ступінь досягнення еталонного показника демографічної ситуації, %
Прогноз на 2050 р. (за постійними коефіцієнтами)	0,3429	0,0586	12,33
Прогноз на 2050 р. (низький)	0,1453	0,093	19,56
Прогноз на 2050 р. (середній)	0,8908	0,2363	49,68
Прогноз на 2050 р. (високий)	1,3621	0,3725	78,33
Фактичні дані (станом на 2009 р.)	0,4225	0,1254	26,37
Фактичні дані (станом на 1991 р.)	1,4267	0,4756	100

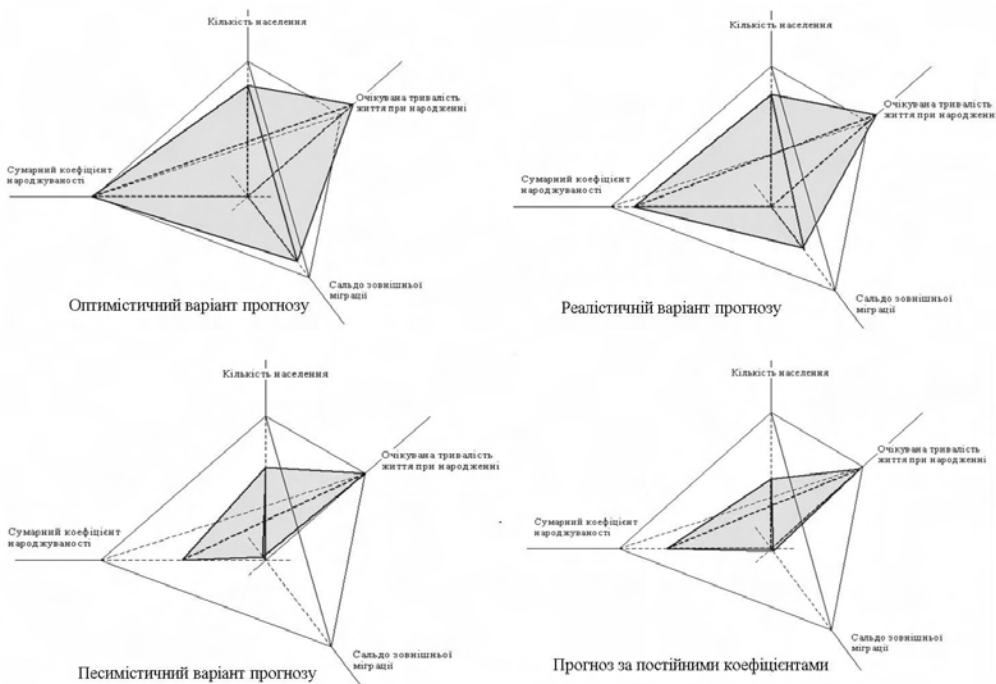

Рис. 2. Прогноз демографічного розвитку України на 2050 р.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубец А. Н. Маркетинг на финансовых рынках. Поведение потребителей. Учебное пособие. – М.: «Приор-издат», 2002. – 176 с.

2. Инвестиции: учеб. / С. В. Валдайцев, П. П. Воробьев [и др.]; под ред. В. В. Ковалева, В. В. Иванова, В. А. Лялина. – М.: ТК Велби; Изд-во Проспект, 2005. – 440 с.

3. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) / за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 82 с.

4. Мошнов В. А. Комплексная оценка конкурентоспособности предприятия. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.cfin.ru/management/strategy/estimate_competitiveness.shtml

5. Палій О. М. Демографічна ситуація в країнах Центральної та Східної Європи // Демографія та соціальна економіка, № 2, 2007. – С. 10–11.

6. Романовский М. Ю., Романовский Ю. М. Введение в экономическую статистику. Статистические и динамические модели. – М., 2007. – 280 с.

7. www.ukrstat.gov.ua.